

УДК 328.185:338.24

DOI <https://doi.org/10.32782/2311-844X/2022-2-1>**Шевченко Наталія Володимирівна**

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку,
Львівський державний університет внутрішніх справ
вулиця Городоцька, 26, Львів, 79000, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0012-1815-7554>

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ НА ВІТЧИЗНЯНОМУ ФОНДОВОМУ РИНКУ

Анотація. У статті розглянуто теоретичні аспекти забезпечення системи фінансового моніторингу на українському фондовому ринку. Зокрема визначено, що система фінансового моніторингу, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» це контроль, аналіз, нагляд за фінансовою діяльністю на фондовому ринку, не лише професійних учасників, а й емітентів та інвесторів. Головними суб'єктами забезпечення системи фінансового моніторингу на вітчизняному фондовому ринку є: Національним банком України, правоохоронні органи, Міністерством юстиції України, Міністерством цифрової трансформації України, Державною службою фінансового моніторингу України, Державною службою фінансового моніторингу, Національним антикорупційним бюро України. Головна функція регулятора та наглядача покладена на Національну комісію з Цінних паперів та фондового ринку. Фінансовий моніторинг забезпечує нагляд та петеерівку фінансових суб'єктів на основі повідомлень, що надходять до НКЦПФР у електронному вигляді про можливі порушення законодавства або про підозрілі фінансові операції. Протягом 2017–2021 років головними суб'єктами системи первинного фінансового контролю були: депозитарні установи, інвестиційні компанії, страхові компанії, компанії з управління активами, У 2021 році загальна кількість повідомлень до Державної служби фінансового моніторингу про підозрілі фінансові операції пов'язані з цінними паперами була небанківських установ 21 394, що на 51 307 менше ніж у 2017 році. Протягом 2021 року НКЦПФР здійснила моніторинг 2301 фінансових звітів за 2020 рік поданих 2056 професійними учасниками ринків капіталу та 245 емітентами цінних паперів, цінні папери яких були допущені до торгів на фондових біржах, шляхом перевірки розкриття фінансової звітності та аудиторських звітів в інформаційній базі НКЦПФР та оприлюднення на власних веб-сайтах в частині, що стосується фінансової звітності та аудиторських звітів. Найбільше проблема щодо покращення системи фінансового моніторингу на фондовому ринку пов'язана з політичною та економічною ситуацією в країні.

Ключові слова: фондовий ринок, емітенти, професійні учасники, фінансовий моніторинг, фінансовий нагляд, цінні папери.

Shevchenko Nataliia

Lviv State University of Internal Affairs

DIRECTIONS OF PROVIDING A FINANCIAL MONITORING SYSTEM ON THE DOMESTIC STOCK MARKET

Abstract. The article examines the theoretical aspects of ensuring the system of financial monitoring on the Ukrainian stock market. In particular, it is determined that the financial monitoring system, in accordance with the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction of Legalization (Laundering) of Criminal Proceeds, Financing of Terrorism and Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction" is control, analysis, supervision of financial activity on the stock market, not only professional participants, but also issuers and investors. The main subjects of ensuring the financial monitoring system on the domestic stock market are: the National Bank of Ukraine, law enforcement agencies, the Ministry of Justice of Ukraine, the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, the State Financial Monitoring Service of Ukraine, the State Financial Monitoring Service, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine. The main function of the regulator and supervisor is entrusted to the National

Commission for Securities and the Stock Market. Financial monitoring ensures supervision and investigation of financial entities based on reports received electronically by the NCCPFR about possible violations of legislation or suspicious financial transactions. During 2017–2021, the main subjects of the primary financial control system were: depository institutions, investment companies, insurance companies, asset management companies. In 2021, the total number of reports to the State Financial Monitoring Service about suspicious financial transactions related to securities there were 21,394 non-banking institutions, which is 51,307 less than in 2017. During 2021, the NKCPFR monitored 2,301 financial reports for 2020 submitted by 2,056 professional capital market participants and 245 issuers of securities whose securities were admitted to trading on stock exchanges, by checking the disclosure of financial statements and audit reports in the NKCPFR information base and publishing them on own websites in the part related to financial statements and audit reports. The biggest problem with improving the financial monitoring system on the stock market is related to the political and economic situation in the country.

Keywords: stock market, issuers, professional participants, financial monitoring, financial supervision, securities.

Вступ. Сучасний стан функціонування вітчизняного фондового ринку характеризується значним негативним впливом, як пандемії коронавірусу, так і воєнним вторгненням в Україну, що значно послабило фінансові механізми діяльності інвесторів, акціонерів, професійний учасників ринку. Оскільки фондовий ринок забезпечує постійний рух грошових коштів через процеси купівлю-продаж фінансових інструментів, зросли і ризики незаконних фінансових операцій, відмивання та приховування доходів. Така ситуація вимагає визначення напрямів розвитку системи фінансового моніторингу для запобігання корупції, приховування доходів, незаконне заволодіння фінансовими інструментами.

Матеріали та методи. При визначенні системи фінансового моніторингу у статті використано законодавчо-нормативні акти щодо визначення та розвитку системи фінансового на українському фондовому ринку, дані та інформація Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, наукові дослідження вітчизняних вчених економістів, що досліджували аспекти фінансового моніторингу на ринку. Також, використано методи порівняння – для оцінки забезпечення нагляду за різними суб'єктами, методи емпіричного дослідження – для оцінки поглядів на систему фінансового моніторингу, аналізу та графічного зображення існуючих проблемних показників.

Результати. Сучасна система моніторингу – це важливий складовий аспект розвитку не лише окремих суб'єктів, а й економіки загалом. Автори Петрук О. М. та Левківська К. Д. визначають фінансовий моніторинг як

важливу систему протидії незаконних фінансових операцій на різних рівнях діяльності суб'єктів [2]. Таке визначення, на нашу думку є чітким вираженням кінцевої мети застосування фінансового моніторингу на українському фондовому ринку.

Відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [2] система фінансового моніторингу передбачає контроль, спостереження, фінансові розслідування на фондовому ринку пов'язані з операціями купівлі, продажу, перепродаж, надання консультаційних та посередницьких послуг, інвестування у цінні папери. Основний контроль у сфері фінансового моніторингу на вітчизняному фондовому ринку покладено на Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР), проте додаткова співпраця у цій сфері здійснюється з: Національним банком України, правоохоронні органи, Міністерством юстиції України, Міністерством цифрової трансформації України, Державною службою фінансового моніторингу України, Державною службою фінансового моніторингу, Національним антикорупційним бюро України.

Фінансовий моніторинг – сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу. Суб'єктами первинного фінансового моніторингу (рис. 1) виступають всі учасники фондового ринку.

Основа фінансового моніторингу складають дві групи діяльності: перша це діяльність пов'язана з купівлею-продажем цінних паперів, друга з фінансовими, інвестиційними, консультаційними операціями професійних учасників ринку. На думку Дубиної М. В. найбільша кількість фінансових правопорушень пов'язана саме з відмиванням коштів через купівлю цінних паперів на фондовому ринку приховування частини доходів від інвестицій чи отримання дивідендів [1]. При цьому купівля, а згодом продаж цінних паперів відбувається через підставні фірми, або рахунки, які не належать правопорушникам, що ускладнює пошук незаконних грошових прибутків [1]. Аналогічної позиції

дотримується і Смагло О., який зазначає що цифровий обіг цінних паперів дає можливість купляти і продавати, використовуючи різні незаконні методи: підставні рахунки, організації, відмивати кошти через інвестування, про цьому маніпулюючи курсовими різницями чи біржовими показниками [3].

За даними Національної комісії з цінних паперів то фондового ринку протягом 2021 років було опрацьовано 14 718 видів різної фінансової інформації учасників фондового ринку, з них: 3 674 річної інформації; 6 830 особливої інформації; 762 проміжної інформації; 3300 повідомлення про проведення загальних зборів; 22 календарних плани; 152 повідомлення про розкриття

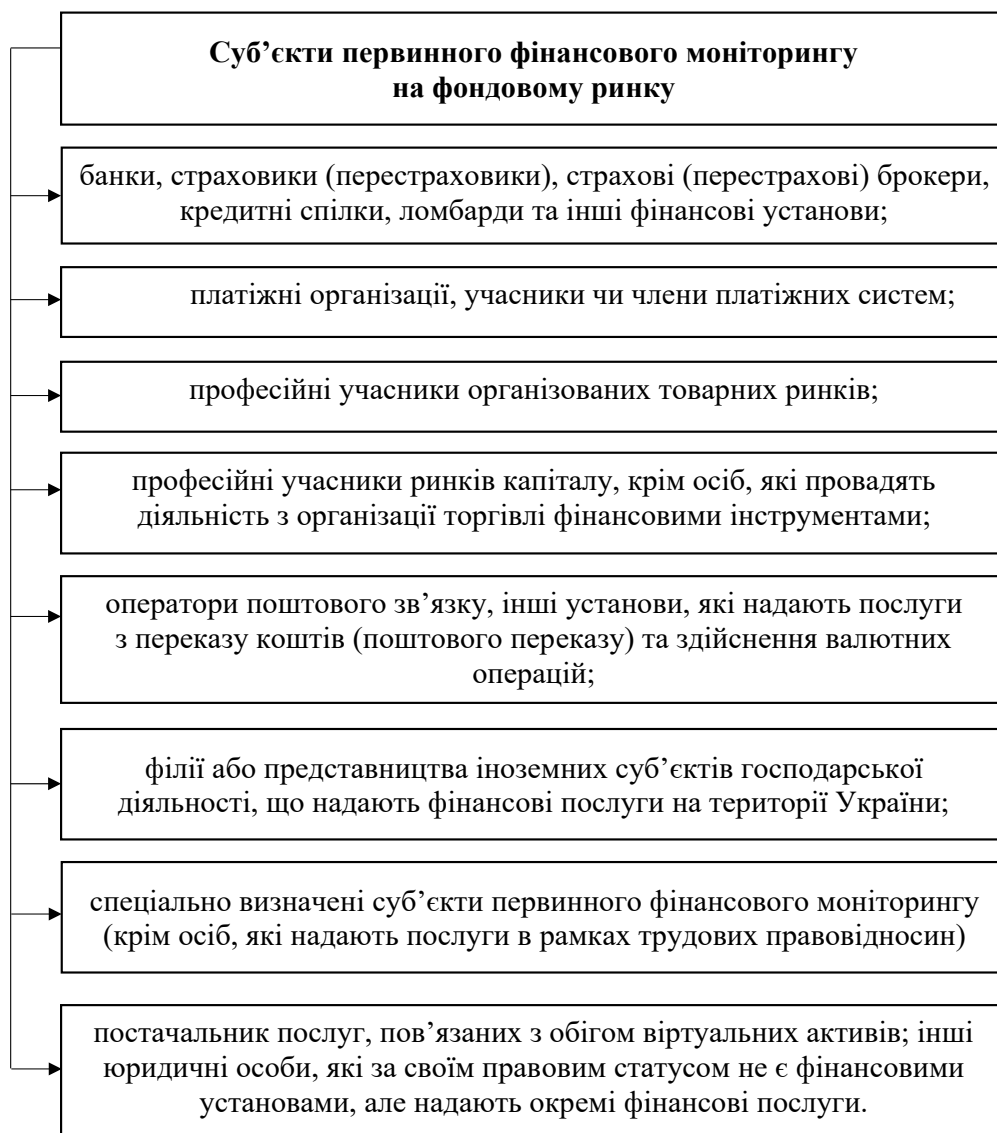

Рис. 1. Класифікація суб'єктів первинного фінансового моніторингу [4]

структури власності. Опрацювання інформації стосувалося виявлення недотримання корупційного законодавства, відхилення від показників фінансових розрахунків, платіжних винагород, приховування чи маніпуляція з цінами тощо.

При цьому, при визначено найбільш типовими правопорушеннями протягом 2019–2021 років Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, а також Державною службою фінансового моніторингу визначено наступні:

- забезпечення виявлення та реєстрації фінансових операцій;
- ідентифікації, верифікації клієнта;
- здійснення управління ризиками та проведення оцінки ризику;
- процедури призначення відповідального працівника за проведення фінансового моніторингу;
- подання Держфінмоніторингу інформації для постановки на облік або неподання відомостей про зміни інформації, яка стала підставою для взяття суб'єкта на облік [4].

За результатами проведеного аналізу діяльності суб'єктів первинного фінансового моніторингу протягом 2021 року НКЦПФР була направлена до Державної служби фінансового моніторингу України інформація про підозрілі фінансові операції, проведені на ринках капіталу та організованих товарних ринках, на загальну суму понад 2,3 млрд грн за участю 8 професійних учасників ринків капіталу.

Найбільша кількість повідомлень про підозру у незаконних фінансових операціях чи послугах на фондовому ринку надходить саме від професійних учасників ринку (рисунок 2), які протягом 2017–2021 років скоротилися 51 307 і у 2021 році склали 21 394 повідомлення.

У 2021 році за результатами звернень (більше 95% з них у електронній формі) НКЦПФР провела перевірки:

- 13 виїзних перевірок депозитарних установ (у 9 виявлено порушення законодавства);
- проведено 15 виїзних перевірок інвестиційних фірм (у 12 виявлено порушення законодавства);

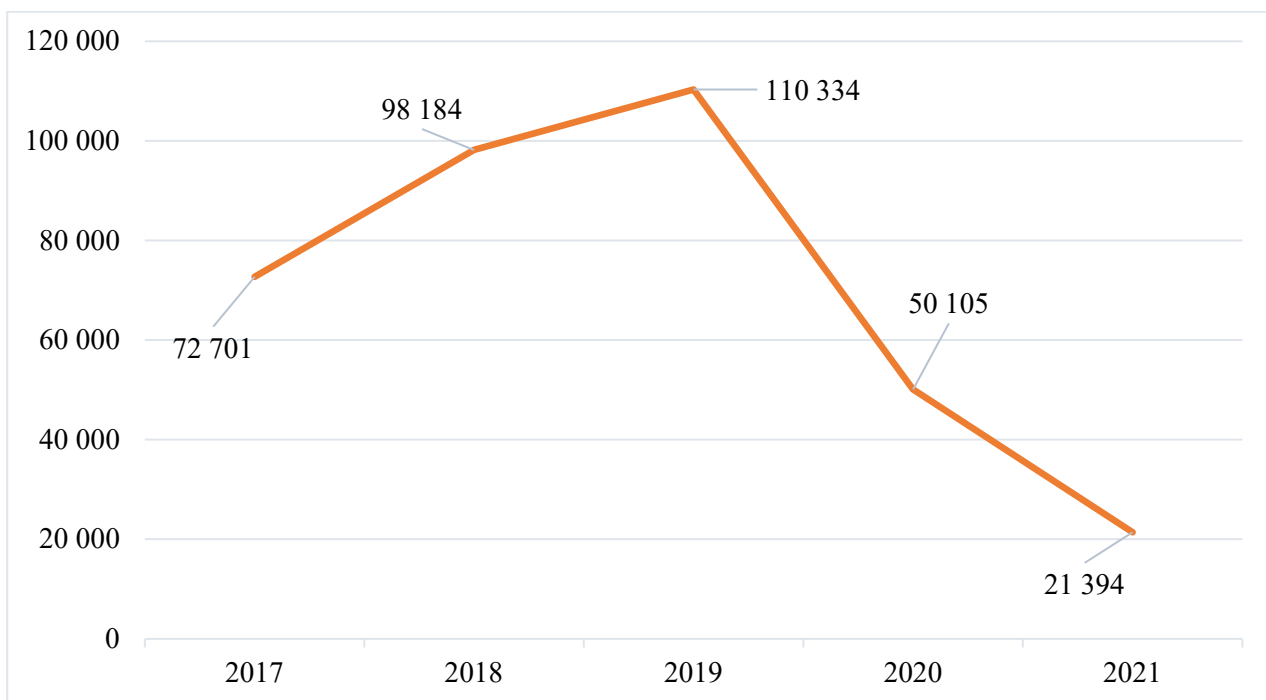

Рис. 2. Динаміка повідомлень до НКЦПФР від професійних учасників ринку протягом 2017–2022 років, шт.

Джерело: сформовано автором за даними [4]

– 9 виїзних перевірок компаній з управління активами (у 5 виявлено порушення законодавства);

– 6 виїзних перевірок управителів майном для фінансування об'єктів будівництва та/або здійснення операцій з нерухомістю.

Найбільша кількість звернень щодо порушення законодавства стосується депозитарних установ – 164, з них: від фізичних осіб – 53; від юридичних осіб – 65; від правоохоронних та державних органів – 46. Виявлені при цьому порушення стосуються не виплати та/або не своєчасної виплати дивідендів, а також не дотримання депозитарною установою законодавчих та нормативно-правових актів під час проведення депозитарної діяльності.

У 2021 року уповноважені особи НКЦПФР розглянули 535 справ (що на 3 977 менше ніж у 2017 році) про правопорушення на ринках капіталу та організованих товарних ринках, за результатами яких було накладено 240 фінансових санкцій на суму 3,17 млн грн (рис. 3).

Протягом 2021 року НКЦПФР здійснила моніторинг 2301 аудованих фінансових звітів за 2020 рік поданих 2056 професійними учасниками ринків капіталу та 245 емітентами цінних паперів, цінні папери яких були допущені до торгів на фондових біржах, шля-

хом перевірки розкриття фінансової звітності та аудиторських звітів в інформаційній базі НКЦПФР та оприлюднення на власних веб-сайтах в частині, що стосується фінансової звітності та аудиторських звітів.

Після 24 лютого діяльність акціонерних товариств щодо розміщення акцій власної емісії та торгівлі професійними учасниками ринку була припинена, відповідно моніторинг що акцій не здійснювався. Проте, На виконання рішення НКЦПФР № 1053 від 04.08.2022 р., ПФТС відновила торгівлю всіма цінними паперами, допущеними до торгів на біржі, з 8 серпня 2022 р. Таке рішення є позитивним для подальшого розвитку вітчизняного фондового ринку в умовах війни та економічної кризи.

Автори Дубина М. В., Петрук О. М., Левківська К. Д., Смагло О. у своїх дослідженнях погоджуються, що головну відповідальну роль регулятора та здійснення моніторингу, що порушення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на фондовому ринку України повинна залишатися за Національною комісією з цінних паперів та фондового

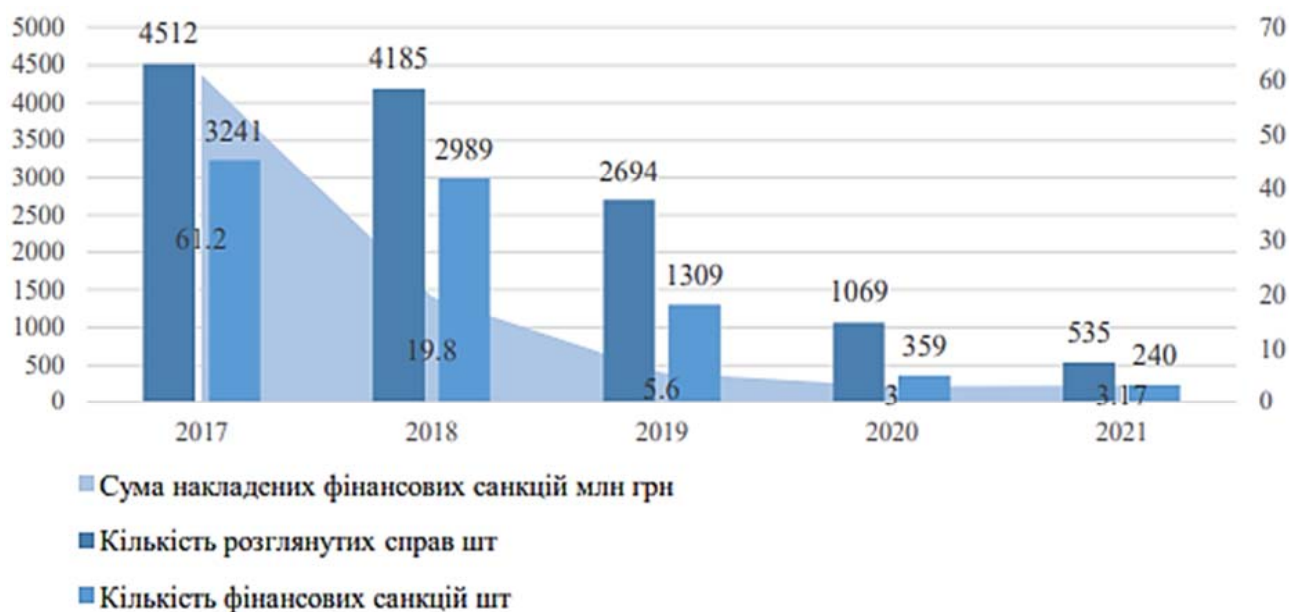

Рис. 3. Динаміка розглянутих справ НКЦПФР та фінансових санкцій на професійних учасників ринку протягом 2017–2021 років, шт., млн грн [4]

ринку. А також, вона повинна забезпечувати реалізацію політику покращення системи фінансового моніторингу шляхом:

- проведення планових перевірок діяльності суб'єктів фондового ринку (емітентів, інвесторів та професійних учасників ринку);
- вживати заходів впливу, передбачених законом, та/або вимагати від суб'єктів первинного фінансового моніторингу виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії у разі виявлення порушень вимог законодавства;
- розвиток системи ризик-орієнтованого підходу ц сфері запобігання порушення законодавства;
- розвиток співпраці з державними органами, правоохоронними органами та міжнародними організаціями у сфері фінансового моніторингу на фондовому ринку;
- враховувати і вчасно реагувати на звернення щодо порушень законодавства або підозрілі дії на фондовому ринку;

– забезпечувати всебічну допомогу з удосконалення законодавства у сфері фінансового моніторингу на фондовому ринку:

- проводити перевірку професійної підготовки та діяльності професійних учасників ринку тощо.

Висновки. Проведені у статті дослідження дають можливість стверджувати, що існує значне коло негативних фактів порушення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення на фондовому ринку України. Така ситуація вимагає подальших досліджень щодо розробки заходів, державних та міжнародних програм у сфері покращення системи фінансового моніторингу, більшого доступу та участі різних суб'єктів, домогосподарств, інших установ у покращенні та зменшенні фінансових правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Дубина М. В. Роль системи фінансового моніторингу у розвитку ринку фінансових послуг. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2015. Випуск 3 (33). С. 44–57.
2. Петрук О. М., Левківська К. Д. Особливості розвитку системи фінансового моніторингу. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 2 (64). С. 288–293.
3. Смагло О. Функціонування системи фінансового моніторингу в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 1. С. 26–28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-28>
4. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Офіційний сайт. Фінансовий моніторинг. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/activity/nahliad-za-rynkom/finansovyi-monitorynh/>
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Закон України № 361-IX, чинний, поточна редакція від 01.01.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

References:

1. Dubina M. V. (2015) Rol sistemi finansovogo monitoringu u rozvitku rinku finansovih poslug. *Problemi teorii i tametodologiyi buhgalterskogo obliku, kontrolyu i analizu*. Vol. 3 (33). P. 44–57. [in Ukrainian]
2. Petruk O. M., Levkivska K. D. (2013) Osoblivosti rozvitku sistemi finansovogo monitoringu. *Visnik ZhDTU*. Vol. 2 (64). P. 288–293. [in Ukrainian]
3. Smaglo O. (2021) Funkcionuvannya sistemi finansovogo monitoringu v Ukrayini. *Ekonomika ta suspilstvo*. Vol. 1. P. 26–28. [in Ukrainian]
4. Ofitsiynyi sait Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fondovoho rynku [National Commission on Securities and Stock Market]. Available at: <https://www.nssmc.gov.ua/for-market-participants/profuchasnykam>
5. Pro zapobihannia ta protydiuu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyshchennia [On Prevention and Counteraction to Legalisation (Laundering) of Criminal Proceeds, Terrorist Financing and Financing of Proliferation of Weapons of Mass Destruction]. № 361-IX (2019). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

Стаття надійшла до редакції 03.10.2022